

SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİR ADAYLARI İÇİN STAJA GİRİŞ SINAVI VE ÇALIŞMA BİÇİMİNE GÖRE MUHASEBE MESLEK MENSUPLARI: ANTALYA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

INTERNSHIP ENTRANCE EXAM FOR CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANT CANDIDATES AND PROFESSIONAL ACCOUNTANTS BY WORKING STYLE: A STUDY IN ANTALYA PROVINCE

Harun ÖĞÜNÇ*

Öz

Serbest muhasebeci mali müşavir olmak için gerekli ön koşulları taşıyan adayların en az üç yıl süreyle staj yapması gerekmektedir. Staja başlayabilmek ise yılda üç defa başvurulabilen staja giriş sınavında başarı elde edilmesi halinde mümkün olmaktadır. Stajı başarıyla tamamlayanların mesleki yeterlik sınavında da başarılı olması temel koşullardan biridir. Yeterlik sınavında başarılı olan meslek mensubu bir işyerine bağlı olarak veya serbest bir şekilde faaliyet gösterebilmektedir. Dolayısıyla meslek mensubu olmak, nispeten uzun ve zorlu bir süreci gerektirmektedir. Bu süreç içerisinde yer alan staj ise hem başlama hem de başarılı bir şekilde tamamlama açısından özel bir öneme sahiptir.

Bu çalışmada amaç, muhasebe meslek mensubu adaylarına ait sayılarda cinsiyet açısından, staja giriş sınavı dönemleri itibariyle sınava başvuranların sayısı ve sınavdaki başarı oranı açısından farklılık olup olmadığını ortaya koymak ve çalışma biçimlerine göre muhasebe meslek mensuplarının yönelimini belirlemektir. 2009-2020 yılları arasında Antalya iline ait veriler kullanılarak yapılan çalışmada IBM SPSS 22 istatistik programı kullanılmış olup Mann Whitney U ve Kruskal Wallis testleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgulara göre serbest çalışan meslek mensubunun payı azalırken bağımlı çalışanların sayısı artmakta olup bu iki gruba ait sayıların anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca 2018 yılından sonra kadın stajyer sayısının erkek stajyer sayısını geçtiği; ama stajyer sayılarının cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık taşımadığı; staja giriş sınavına katılan kadın ve erkek sayılarının sınav dönemleri itibariyle anlamlı bir farklılık gösterdiği; staja giriş sınavında başarılı olanların oranının ise sınav dönemleri açısından anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Staja Giriş Sınavı, Bağımlı Çalışan Meslek Mensubu, Serbest Muhasebeci Mali Müşavir
JEL Sınıflandırılması: M40, M41

* Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, ogunc@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7349-0739.

Bu makaleyi alıntılanmak için: Öğünç, H. (2021). Serbest muhasebeci mali müşavir adayları için staja giriş sınavı ve çalışma biçimine göre muhasebe meslek mensupları: Antalya ilinde bir araştırma. *Journal of Research in Business*, 6(2), 401-416.

“Çalışmada Etik Kurul izni gerekmemektedir.”

Abstract

Candidates who meet the necessary prerequisites to become a certified public accountant must complete an internship for at least three years. Being able to start an internship is possible if successful in the internship entrance exam, which can be applied three times a year. It is one of the basic conditions for those who successfully complete the internship to be successful in the professional competency exam. A member of the profession who is successful in the proficiency exam can operate independently or affiliated to a workplace. Therefore, being a member of the profession requires a relatively long and difficult process. The internship in this process has a special importance in terms of both starting and successful completion.

The aim of this study is to reveal whether there is a difference in the number of accounting interns in terms of gender, the number of applicants in the internship entrance exam periods and the success rate in the exam, and to show the tendency of accounting professionals according to their working styles. IBM SPSS 22 statistical program was used and Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests were applied in the study, which was carried out using the data of Antalya province between 2009-2020. According to the findings, while the rate of self-employed professionals is decreasing, the number of dependent employees is increasing, and the numbers of these two groups differ significantly. In addition, it was observed that after 2018, the number of female interns exceeded the number of male interns and the number of interns did not differ significantly in terms of gender. The number of men and women participating in the internship entrance exam differs according to the exam periods, and the rate of those who are successful in the internship entrance exam does not differ in terms of the exam periods.

Keywords: Internship Entrance Exam, Self Employed Professional Member, Certified Public Accountant
JEL Classification: M40, M41

Extended Summary

Being a professional accountant requires successfully completing a long training and examination program. Candidates who meet the graduation and other requirements must complete an internship that will last at least three years. Being able to start an internship requires success in the internship entrance exam. During the internship, TESMER provides a wide variety of and comprehensive training in the fields of books and documents, financial statements, management, marketing, investment, auditing, banking, insurance, information technologies, tax and law. Those who successfully complete the internship obtain the title of certified public accountant when they are also successful in the proficiency exam. Afterwards, the members of the profession can operate independently or under an employer.

When the literature is examined, studies on the interns' problems, expectations, satisfaction levels, solution suggestions for problems and IFRS awareness levels have been reached. In addition, it is seen that studies focused on the contribution of the training given during the education process to the exam that the candidates will take and the view of the trainees about the exam. In this study, accountants, applicants for the internship entrance exam and those who took the exam in Antalya province between 2009-2020 were examined. IBM SPSS 22 program was used in the analysis and Mann Whitney U and Kruskal Wallis tests were applied. The data were obtained from the statistics published by the Antalya Chamber of Certified Public Accountants. As a result of the examination of those who work under an employer and those who work independently, a decreasing trend has been observed in the number of self-employed professionals over the years, while an increase has been observed in the number of employees affiliated with an employer. But in the current

situation, the number of self-employed is higher. In addition, a statistically significant difference was observed between these two groups ($p:0.011<0.05$). The change in the number of interns by gender was examined and it was determined that after 2018, the number of female interns exceeded the number of male interns. Therefore, it is thought that this situation will reflect on the number of female accountants in the coming years. No significant difference was found between the number of female interns and the number of male interns ($p:0.069>0.05$). Applications for the internship entrance exam are made three times a year in April, August and December. The exam is generally held in March, June/July, and October/November. It was seen that there was a significant difference between exam periods in terms of the number of women applying for this exam ($p:0.007<0.05$). This difference occurred between the spring term and the summer term. It was observed that there was a significant difference between the exam periods in terms of the number of men applying for the exam ($p:0.044<0.05$). This difference occurred between the summer term and the fall term. Finally, the success rate in the internship entrance exam was examined in terms of exam periods. According to the findings, there was no significant difference between the internship entrance exam periods in terms of success in the exam ($p:0,300>0,05$).

1. Giriş

Serbest muhasebeci mali müşavir olarak faaliyet göstermek isteyen adayların 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu'nda belirtilen alanlarda en az lisans seviyesinde diplomaya sahip olması gerekmektedir. Ayrıca bu temel koşulu sağlayan adayların en az üç yıl staj yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu noktada staja giriş sınavı, meslek adaylarının akademik çevreden ayrılıp mesleğe dair gireceği ilk sınav olarak karşılına çıkmaktadır. Söz konusu sınavda başarılı olanlar, aday meslek mensubu olarak staj sürecine girmektedir.

Bu çalışmada staja giriş sınavı, bu sınavı uygulayan Temel Eğitim ve Staj Merkezi (TESMER) ve TESMER tarafından verilen eğitimler hakkında bilgi verildikten sonra 2009-2020 yılları arasında Antalya ilinde serbest veya bir işverene bağlı şekilde faaliyet gösteren SMMM sayıları ile stajyer sayıları ele alınmıştır. Ardından staja giriş sınavına başvuran kadın ve erkek sayıları ile sınavda başarılı olanlar, yıl içerisindeki başvuru ve sınav dönemlerine göre incelenmiştir.

2. TESMER ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Stajı

Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği (TÜRMOB) tarafından kurulan TESMER, staj programlarının hazırlanması, uygulanması ve denetlenmesinden sorumludur (Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Staj Yönetmeliği, md. 18). TESMER'in benimsediği temel hedefler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır (Staj ve Sınavlara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Uygulama Yönergesi, 2021: 3):

- Mesleğin gerektirdiği yeterlik ve yetkinliğe sahip,

- Etik değerleri benimseyen ve bu doğrultuda hareket eden,
- Ulusal ve uluslararası mesleki standartları uygulayabilen,
- Bilgi teknolojilerindeki gelişmelere vâkıf,
- Yabancı dil bilen,
- Kamu yararını gözetten ve sosyal sorumluluklara duyarlı,
- Güvenilir,
- Uzmanlaşmaya önem evren,
- Kişisel, teknik, entelektüel, iletişim ve organizasyon becerilerinin gelişimi için yaşam boyu eğitime önem veren meslek mensuplarının yetiştirilmesidir.

Yukarıda belirtilen hedefler çerçevesinde TESMER hem eğitim vermekte hem de mesleğe ilişkin sınavları uygulamaktadır. Bu sınavlardan biri olan staja giriş sınavı staj öncesinde TÜRMOB tarafından yapılan, mesleğe giriş için gerekli temel bilgi ve formasyonun adaylarda bulunma durumunu ölçen, değerlendirme esasları TÜRMOB (TESMER) tarafından belirlenen sınavdır. Bu sınav TÜRMOB tarafından Üniversite veya ÖSYM gibi kurumlara da yaptırılabilir (Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Staj Yönetmeliği, md. 4).

Söz konusu stajın amacı, “mesleki disiplin, bilgi, deneyim ve yeterliliğe sahip meslek mensubu yetiştirmektir.” Staja giriş sınavını kazananların TESMER tarafından düzenlenen eğitim programlarını tamamlaması, yapılacak sınavlarda başarılı olması ve 3 yıl süren bu staja ilişkin meslek mensubu tarafından olumlu görüş alması gerekmektedir. Staj başvurusu Nisan, Ağustos ve Aralık aylarında yapılmaktadır. Staj uygulaması SMMM veya YMM yanında ya da onların denetim ve gözetiminde yapılmakta olup stajını tamamlayan adayların en geç 1 yıl içerisinde Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik sınavına katılmaları gerekmektedir (Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Staj Yönetmeliği, md. 5, 8, 9, 11, 15 ve 25). Staja giriş sınavının uygulanma tarihlerinde ise farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Ancak genel olarak Mart, Haziran/Temmuz ve Ekim/Kasım aylarında sınavın uygulandığı görülmektedir.

3. TESMER Tarafından Uygulanan Zorunlu Stajyer Eğitimi (e-Stajyer Eğitimi)

Staj sürecinde stajyerler hem fiilen çalıştıkları işyerinde muhasebe mesleğine ilişkin eğitim almakta hem de TESMER tarafından uygulanan eğitimlere katılmaktadırlar. Bu kapsamda verilen e-stajyer eğitimi TESMER tarafından belirlenen eğitim dönemleri içerisinde yine TESMER’in belirlediği dersler ve ders içerikleri kapsamında uzaktan eğitim olarak uygulanmaktadır. Söz konusu eğitim kapsamında aşağıdaki dersler verilmektedir.

Tablo 1: TESMER Tarafından Uygulanan e-Stajyer Eğitimleri

1. Defter, belge ve beyannameler	19. Vergi usul hukuku ve uygulaması
2. İnsan kaynakları ve kurumsal davranış	20. Gelir üzerinden alınan vergiler
3. Büro yönetimi	21. Harcama ve servet üzerinden alınan vergiler
4. Bilişim teknolojileri ve işletme bilişim sistemi	22. Meslek hukuku
5. Yönetim, rekabet ve stratejik karar alma	23. Mesleki değerler ve etik
6. Kurumsal yönetim	24. Genel işletmecilik
7. Hizmet pazarlaması ve pazar yaratma	25. Küreselleşme ve uluslararası işletmecilik
8. İstatistik ve işletme matematiği	26. Bankacılık
9. Ekonomi ve ekonomik göstergelerin yorumlanması	27. Sigortacılık ve özel emeklilik mevzuatı
10. Yatırım projelerinin hazırlanması ve değerlendirilmesi	28. Muhasebe bilgi sistemi
11. Finansal piyasalar	29. Muhasebe hukuku
12. Sermaye piyasası mevzuatı	30. Türkiye muhasebe standartları
13. Uluslararası ticaret ve dış ticaret işlemleri	31. Finansal tablolar analizi
14. İş ve sosyal güvenlik hukuku	32. Maliyet muhasebesi
15. Ticaret hukuku	33. Yönetim muhasebesi
- Ticari işletme	34. Finansal yönetim
- Ticaret şirketleri	35. Denetim ve güvence
- Kıymetli evrak	36. Türkiye denetim standartları
- Taşıma işleri	37. Risk yönetimi
- Deniz ticareti	38. İç denetim
- Sigorta hukuku	39. Denetimde bilgi teknolojileri kullanımı
- TTK son hükümler	40. Bilgi teknolojileri denetimi
- Uygulama şekli	41. İleri düzeyde finansal muhasebe ve raporlama
16. Marka ve sınai haklar	42. Kişisel, organizasyon ve iş yönetimi becerilerine ilişkin konular
17. Borçlar hukuku	
18. Vergi hukuku ve Türk vergi sistemi	

Kaynak: Staj ve Sınavlara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Uygulama Yönergesi, 2021: 33

Tablo 1 incelendiğinde defter ve belgeler ile muhasebe ve finansal tabloların yanında yönetim, pazarlama, yatırım, denetim, bankacılık, sigortacılık, bilgi teknolojileri, vergi ve hukuk gibi çok kapsamlı bir ders müfredatının uygulandığı görülmektedir.

4. Literatür Taraması

Aday meslek mensupları olarak ifade edilen stajyerleri konu alan çalışmalara ve muhasebe meslek mensupları üzerine yapılan çalışmalardan öne çıkanlara ait özet literatür taraması aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Akademik Çalışmalara Ait Literatür Taraması Özeti

Yayın Yılı	Çalışmanın Konusu	Kaynak
2005	Stajyerlerin sorunları ile meslek mensuplarından ve meslek örgütlerinden beklentileri	Uzay, Ş. (2005)
2014	Muhasebe stajyerlerinin meslek mensuplarından ve meslek örgütlerinden beklentileri ve bunlara getirilen çözüm önerileri	Kaplanoğlu, E. (2014)

Yayın Yılı	Çalışmanın Konusu	Kaynak
2014	Muhasebe meslek mensuplarının sorunları ve çözüm önerileri	Tuğay & Tekşen (2014)
2014	Staj süreci ve stajyerlere ilişkin nicel verilerin paylaşılması	Gürdal, K. & Doğan, M. (2014).
2015	Devlet üniversitelerinde verilen eğitimin staja giriş sınavına katkısı	Demirci, Ş.D., Kıymaz, M. & Ağsakal, A. (2015)
2016	Meslek mensubu adaylarının staja giriş sınavı ve staj süresi, staj dönemleri ile ilgili düşünceleri ve mevcut durumdan memnuniyet düzeyleri	Ünal Uyar, G.F. (2016)
2016	Meslek mensubu adaylarının staj sürecinde karşılaştıkları sorunlar, yetkili kişi ve kuruluşlardan beklentileri ve staj sürecinin daha kaliteli olması için getirilen öneriler	Yazarkan, H. & Yılmaz, Z. (2016)
2018	Muhasebe meslek mensupları ve muhasebe dersi alan öğrencilerin ahlaki gelişim ve etik tutumlarının karşılaştırılması	Şahin & Akın (2018)
2018	Muhasebe meslek mensuplarının sorunları ve çözüm önerileri	Kızıl, Aslan, & Kızay (2018)
2018	Stajyer meslek mensuplarının yeterliliklerinin ölçülmesi	Apalı, A. (2018)
2019	Meslek adaylarının staj sürecinde yaşadıkları sorunlar, çözüm önerilerinin ve ilgili taraflardan beklentiler	Özdemir, M. (2019)
2019	Muhasebe meslek mensubu adaylarının UFRS farkındalıklarını ölçmek	Karabayır, M.E., Öztürk, S. & Ertugay, E. (2019)
2020	Meslek adaylarının lisans düzeyinde aldıkları eğitimin yeterliliği	Mert, H., Başkaya, A.V., Koç, F. & Topluk, B. (2020)
2020	Muhasebe meslek mensuplarının haksız rekabet algıları	Karakaya & Biçer (2020)
2021	Staja giriş sınavı ve yeterlilik sınavına meslek mensuplarının ve stajyerlerin bakış açısı	Demir, M. & İtik, Ü. M. (2021)
2021	Muhasebe meslek mensuplarının haksız rekabet algıları	Erdemir & Kazak (2021)

Muhasebe meslek mensupları üzerine yapılan çok sayıda ve çeşitli çalışma olmasına karşılık yukarıda bunlardan sadece birkaçına yer verilmiştir. Ancak aday meslek mensupları üzerine yapılan çok fazla çalışmaya ulaşamamıştır. Söz konusu çalışmaların ise stajyerlerin sorunları, beklentileri, memnuniyet düzeyleri ve sorunlara yönelik çözüm önerileri; öğrenim sürecinde verilen eğitimlerin meslek adaylarının gireceği sınava katkısı ve stajyerlerin sınava bakışı yanında UFRS farkındalık düzeylerini ölçen çalışmalar şeklinde olduğu görülmektedir.

5. Araştırma

Çalışmanın bu bölümünde 2009-2020 yılları arasında Antalya ilinde serbest veya bir işverene bağlı şekilde çalışan meslek mensupları, stajyerler ve staja giriş sınavına giren adaylar dikkate alınarak yapılan araştırmaya ait bilgiler ve elde edilen bulgular incelenmiştir.

5.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada 2009-2020 yılları arasında Antalya ilinde serbest veya bir işverene bağlı şekilde çalışan muhasebe meslek mensuplarına ait sayıların ve cinsiyete göre stajyer sayılarının birbirinden farklılık gösterme durumunun; ayrıca staja giriş sınavına başvuranların ve sınavda başarılı olma oranının sınav dönemleri itibariyle anlamlı bir farklılık gösterme durumunun incelenmesi amaçlanmıştır.

5.2. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Çalışma Antalya ilinde serbest veya bir işverene bağlı şekilde faaliyet gösteren meslek mensuplarını, stajyerleri ve staja giriş sınavına giren adayları kapsamaktadır. Çalışmanın sadece Antalya ilindeki meslek mensuplarını, stajyerleri ve staja giriş sınavına giren adayları kapsamaması, 2009 yılından önceki verilere ulaşılamaması ve çalışmanın yapıldığı dönem itibariyle en son 2020 yılındaki verilerin elde edilebilmesi bu çalışmanın kısıtlarını oluşturmaktadır.

5.3. Yöntem

SMMM sayıları ile stajyer sayılarına ait veriler için araştırma kapsamındaki yıllardaki değişimi görünür kılmak amacıyla trend analizi uygulanmıştır. Ampirik analizlerde ise IBS SPSS 22 kullanılmış olup parametrik test koşullarının sağlanamaması nedeniyle parametrik olmayan testlerden Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Veriler Antalya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası tarafından yayınlanan istatistiklerden elde edilmiştir.

Araştırma kapsamında öncelikle SMMM'lerin serbest veya bir işverene bağlı olarak çalışma durumları ele alınmıştır. Ardından cinsiyete göre stajyer sayılarındaki değişim incelenmiştir. Bu kapsamda yıllara göre değişimi görebilmek amacıyla Microsoft Excel programı kullanılarak oluşturulan grafiklerden faydalanılmıştır. Bununla birlikte serbest veya bir işverene bağlı şekilde çalışma arasında ve cinsiyete göre stajyer sayıları arasında anlamlı bir farklılık olma durumunun test edilmesi amacıyla Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Son olarak Bahar-Yaz-Güz dönemleri olmak üzere üç sınav dönemi arasında staja giriş sınavına başvuran aday sayıları açısından ve başarı yüzdesi açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Araştırmaya ait hipotezler aşağıda verilmiştir:

H_1 : Bir işverene bağlı ve bağımsız çalışan meslek mensubu sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_2 : Kadın muhasebe stajyeri sayısı ile erkek muhasebe stajyeri sayısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H_3 : Staja giriş sınavının yapıldığı bahar-yaz-güz dönemlerinde sınava başvuran kadın aday sayıları anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H_4 : Staja giriş sınavının yapıldığı bahar-yaz-güz dönemlerinde sınava başvuran erkek aday sayıları anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H₃: Staja giriş sınavının yapıldığı bahar-yaz-güz dönemlerinde sınavda başarılı olma oranı açısından anlamlı bir farklılık vardır.

5.4. Bulgular

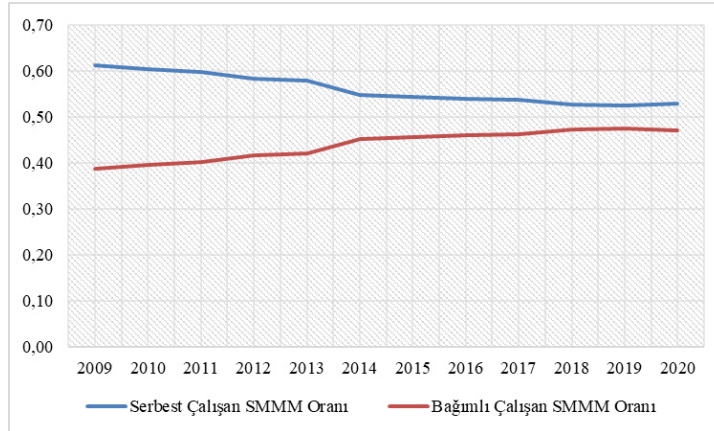
5.4.1. Serbest ve Bağımlı Çalışan SMMM Sayılarının İncelenmesi

2009-2020 yılları arasında serbest çalışan ve bağımlı çalışan SMMM sayılarının yıllara göre değişimini göstermek amacıyla SMMM sayıları, toplam SMMM sayısı içindeki oranları ile kadın ve erkek SMMM sayıları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3: Serbest ve Bağımlı Çalışan Meslek Mensubu Sayıları ve Oranları ile Kadın ve Erkek SMMM Sayıları

Yıllar	Serbest Çalışan SMMM Sayısı	Bağımlı Çalışan SMMM Sayısı	Serbest Çalışan SMMM Oranı	Bağımlı Çalışan SMMM Oranı	Kadın SMMM Sayısı	Erkek SMMM Sayısı
2009	1037	655	0,61	0,39	480	1261
2010	1231	806	0,6	0,4	619	1418
2011	1335	901	0,6	0,4	718	1518
2012	1360	974	0,58	0,42	761	1573
2013	1424	1038	0,58	0,42	801	1661
2014	1301	1071	0,55	0,45	779	1595
2015	1371	1150	0,54	0,46	847	1674
2016	1431	1218	0,54	0,46	895	1754
2017	1505	1296	0,54	0,46	966	1835
2018	1544	1381	0,53	0,47	1024	1901
2019	1602	1453	0,52	0,48	1085	1970
2020	1646	1461	0,53	0,47	1085	1970

Serbest ve bağımlı çalışan meslek mensubu sayılarının toplam içindeki oranına ait grafik ise Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1: Serbest ve Bağımlı Çalışan Meslek Mensubu Sayılarının Oranı

Şekil 1 incelendiğinde yıllar içerisinde serbest çalışanların bağımlı çalışanlar karşısında azalan bir orana sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla meslek mensuplarının bir işverene bağlı şekilde çalışma eğilimi içerisinde girdikleri söylenebilir. Bu kapsamda Kızıl vd. (2018) ile Tuğay ve Tekşen (2014) tarafından yapılan çalışmalarda meslek mensuplarının sorunları incelendiğinde, belirlenen tarifeden daha düşük ücret alan meslek mensuplarının bulunması ve mükelleflerin muhasebe ücretini ödememesi veya düzensiz ödemesi serbest çalışan meslek mensuplarının bir işverene bağlı olarak çalışanlardan farklı olarak yaşadıkları temel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kızıl, Aslan ve Kızıy, 2018, 34; Tuğay ve Tekşen, 2014, 230). Dolayısıyla ücrette ve tahsilatta yaşanan sorunların bir işverene bağlı şekilde çalışan meslek mensubu sayısındaki artış üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Bunun yanında, serbest çalışan meslek mensupları ile bir işverene bağımlı şekilde çalışanların sayıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığının araştırılması amacıyla Mann Whitney U testi uygulanmıştır.

Tablo 4: Serbest ve Bağımlı Çalışan Meslek Mensubu Sayısı Açısından Mann Whitney U Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
Serbest Çalışan SMMM	12	16,17	194	28,000	-2,540	0,011
Bağımlı Çalışan SMMM	12	8,83	106			

Elde edilen bulgulara göre bir işverene bağlı şekilde çalışan meslek mensuplarının sayısı ile serbest şekilde çalışan meslek mensuplarının sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p:0,011 < 0,05$). Bu durumda H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

5.4.2. Cinsiyete Göre Stajyer Sayılarının İncelenmesi

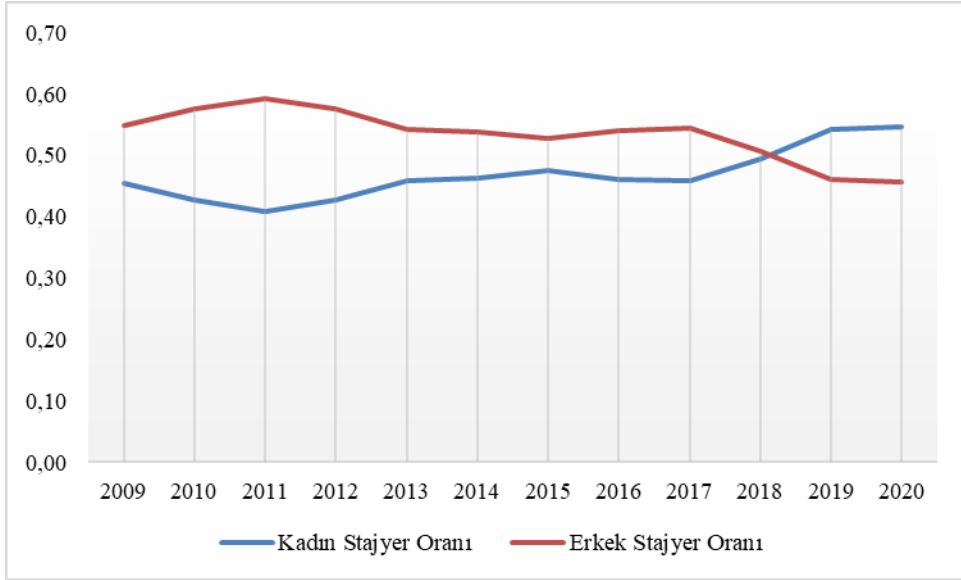
Stajyer sayılarının cinsiyete göre yıllar içerisindeki değişiminin incelenmesi amacıyla 2009-2020 yılları arasında kadın ve erkek stajyer sayıları toplam stajyer sayılarına oranlanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Cinsiyete Göre Stajyer Sayıları ve Oranları

Yıllar	Kadın Stajyer Sayısı	Erkek Stajyer Sayısı	Toplam Stajyer Sayısı	Kadın Stajyer Oranı	Erkek Stajyer Oranı
2009	178	215	393	0,45	0,55
2010	153	206	359	0,43	0,57
2011	181	262	443	0,41	0,59
2012	210	283	493	0,43	0,57
2013	242	286	528	0,46	0,54
2014	210	244	454	0,46	0,54
2015	215	239	454	0,47	0,53
2016	175	205	380	0,46	0,54

2017	166	197	363	0,46	0,54
2018	188	193	381	0,49	0,51
2019	227	193	420	0,54	0,46
2020	228	190	418	0,55	0,45

Cinsiyete göre stajyer sayılarının toplam stajyer sayılarına oranındaki değişime ait grafik ise Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2: Cinsiyete Göre Stajyer Sayılarının Oranı

Şekil 2 incelendiğinde 2018 yılına kadar erkek stajyerlerin daha yüksek oranda yer almasına karşılık 2019 yılından itibaren kadın stajyerlerin öne geçtiği görülmektedir. Bunun yanında, kadın stajyer sayıları ile erkek stajyer sayıları arasında anlamlı bir fark olup olmadığının araştırılması amacıyla Mann Whitney U testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 6: Kadın ve Erkek Stajyer Sayıları Açısından Mann Whitney U Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	Z	p
Kadın Stajyer	12	9,88	118,50	40,500	-1,820	0,069
Erkek Stajyer	12	15,13	181,50			

Elde edilen bulgulara göre kadın ve erkek stajyer sayıları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın bulunmadığı belirlenmiştir ($p:0,069 > 0,05$). Bu durumda H_2 hipotezi reddedilmiştir.

5.4.3. Staja Giriş Sınavına Başvuran Kadın ve Erkek Sayısının Sınav Dönemleri Açısından İncelenmesi

SMMM olmak için önkoşul durumundaki staja giriş sınavına katılmak amacıyla başvuran kadın ve erkek sayıları başvuru dönemleri itibariyle Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Staja Giriş Sınavına Başvuru Sayıları

Yıllar	Bahar Dönemi			Yaz Dönemi			Güz Dönemi		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2009	212	337	549	166	290	456	216	324	540
2010	201	312	513	173	263	436	218	329	547
2011	234	306	540	203	270	473	247	325	572
2012	258	320	578	222	282	504	266	322	588
2013	285	327	612	231	281	512	279	334	613
2014	236	288	524	196	254	450	231	274	505
2015	219	265	484	208	260	468	253	321	574
2016	219	307	526	206	240	446	220	302	522
2017	241	283	524	228	242	470	239	286	525
2018	278	297	575	239	263	502	210	237	447
2019	250	239	489	206	240	446	218	253	471
2020	264	227	491	173	163	336	179	176	355

Staja giriş sınavına başvuran kadın ve erkek sayılarının başvuru dönemleri itibariyle farklılık gösterme durumunun incelenmesi amacıyla Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Staja giriş sınavı için başvurular nisan, ağustos ve aralık aylarında yapılmaktadır. Uygulanan sınav tarihlerine genel olarak bakıldığında ise nisan ayındaki başvuruların sınavı haziran veya temmuz ayında, ağustos ayındaki başvuruların sınavı ekim veya kasım ayında, aralık ayındaki başvuruların sınavı ise takip eden yılın mart ayında yapılmaktadır. Dolayısıyla başvuru ile sınav dönemi arasında yıl farkı ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle başvuru dönemi dikkate alınmayıp başvuru sınav dönemi açısından analiz yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8: Staja Giriş Sınavına Başvuranlara Ait Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Kruskal Wallis Testi			Gruplar Arası Fark Testi				
	Gözlem Sayısı	Ki-Kare	p	Sınav Dönemleri	Test İstatistiği	Standart Test İstatistiği	p	Düzeltilmiş p
Başvuran Kadın Sayısı	12			Bahar-Yaz	13,000	3,024	0,002	0,007
	12	9,904	0,007	Bahar-Güz	3,250	0,756	0,450	1,000
	12			Yaz-Güz	9,750	-2,268	0,023	0,070

	Kruskal Wallis Testi			Gruplar Arası Fark Testi				
	Gözlem Sayısı	Ki-Kare	P	Sınav Dönemleri	Test İstatistiği	Standart Test İstatistiği	P	Düzeltilmiş p
Başvuran Erkek Sayısı	12			Bahar-Yaz	10,000	2,325	0,020	0,060
	12	7,588	0,023	Bahar-Güz	-0,500	-0,116	0,907	1,000
	12			Yaz-Güz	-10,500	-2,442	0,015	0,044

Elde edilen bulgulara göre staja giriş sınavına başvuran kadın sayısı açısından başvuru sınav dönemleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p:0,007<0,05$). Bu durumda H_3 hipotezi kabul edilmiştir. Söz konusu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla ikili eşleştirmeler yapılmış ve düzeltilmiş önem düzeyleri dikkate alındığında sınava başvuran kadın sayısı açısından Bahar dönemi ile Yaz dönemi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Staja giriş sınavına başvuran erkek sayısı açısından da sınav dönemleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p:0,044<0,05$). Bu durumda H_4 hipotezi kabul edilmiştir. Söz konusu farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla ikili eşleştirmeler yapılmış ve düzeltilmiş önem düzeyleri dikkate alındığında sınava başvuran erkek sayısı açısından Yaz dönemi ile Güz dönemi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

5.4.4. Staja Giriş Sınavındaki Başarı Oranının Sınav Dönemleri Açısından İncelenmesi

Çalışmanın bu bölümünde staja giriş sınavındaki başarı yüzdesinin sınav dönemleri arasında farklılık gösterme durumu analiz edilmiştir. Staja giriş sınavına başvuranların sayısı, sınavda başarılı olanların sayısı ve başarı oranı sınav dönemleri itibarıyla Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Staja Giriş Sınavına Başvuranların Sayısı, Sınavda Başarılı Olanların Sayısı ve Başarı Oranları

Yıllar	Bahar Dönemi			Yaz Dönemi			Güz Dönemi		
	Sınavda Başarılı Olan Sayısı	Sınavda Başvuran Sayısı	Başarı Oranı	Sınavda Başarılı Olan Sayısı	Sınavda Başvuran Sayısı	Başarı Oranı	Sınavda Başarılı Olan Sayısı	Sınavda Başvuran Sayısı	Başarı Oranı
2009	78	549	14,2	32	456	7,0	46	540	8,5
2010	58	513	11,3	65	436	14,9	44	547	8,0
2011	50	540	9,3	44	473	9,3	71	572	12,4
2012	56	578	9,7	66	504	13,1	64	588	10,9
2013	90	612	14,7	89	512	17,4	59	613	9,6
2014	57	524	10,9	52	450	11,6	53	505	10,5
2015	52	484	10,7	43	468	9,2	51	574	8,9
2016	33	526	6,3	44	446	9,9	40	522	7,7
2017	55	524	10,5	40	470	8,5	59	525	11,2

2018	64	575	11,1	51	502	10,2	35	447	7,8
2019	53	489	10,8	40	446	9,0	43	471	9,1
2020	56	491	11,4	33	336	9,8	45	355	12,7

Tablo 9'da belirtilen başarı yüzdesi aşağıdaki hesaplama yapılarak belirlenmiş ve sonrasında elde edilen sonuçlar üzerinden Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Başarı Oranı: (Sınavda Başarılı Olanların Sayısı / Sınava Girenlerin Sayısı) x 100

Tablo 10: Staja Giriş Sınavındaki Başarı Oranlarına Ait Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Sınav Dönemleri	Gözlem Sayısı	Ki-Kare	p
Sınavda Başarılı Olanlar	Bahar	12	2,407	0,300
	Yaz	12		
	Güz	12		

Analiz sonucunda, staja giriş sınav dönemleri arasında sınavda başarılı olanlar açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p:0,300 > 0,05$). Bu durumda H_5 hipotezi reddedilmiştir.

6. Sonuç ve Tartışma

Mali sistem içerisinde muhasebe işlemleri kurum ve kuruluşların vazgeçemeyeceği derecede özel bir role sahiptir. Çünkü faaliyetlerin kontrol altında tutulması ve denetlenmesi, varlık ve kaynakların koordinasyonu ve devlete veya ilgililere raporların sunulması başta olmak üzere oldukça geniş kapsamlı bir fayda sağlamaktadır. Dolayısıyla gerek serbest bir şekilde gerekse bir işverene bağlı şekilde faaliyet gösteren SMMM'ler ekonomik hayatın vazgeçilmez unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır.

2009-2020 yılları arasındaki veriler üzerinden Antalya ilinin incelendiği bu çalışmada öncelikle muhasebe meslek mensuplarının bir işverene bağlı şekilde ve serbest bir şekilde çalışma durumları incelenmiştir. Toplam SMMM sayısı içerisindeki payları dikkate alınarak yapılan incelemede serbest çalışan sayısı mevcut durumda üstünlüğünü korumasına rağmen yıllar içerisinde serbest çalışan meslek mensubu sayısındaki oransal azalışa karşılık bağımlı çalışanların sayısının artışa geçtiği belirlenmiştir. Analizleri yapılan hipotezlere ait kabul/ret durumları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: Hipotezlerin Kabul/Ret Durumları

Hipotezler	Açıklama	Kabul/Ret
H_1	Bir işverene bağlı ve bağımsız çalışan meslek mensubu sayıları arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul

H ₂	Kadın muhasebe stajyeri sayısı ile erkek muhasebe stajyeri sayısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.	Ret
H ₃	Staja giriş sınavının yapıldığı bahar-yaz-güz dönemlerinde sınava başvuran kadın aday sayıları anlamlı bir farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₄	Staja giriş sınavının yapıldığı bahar-yaz-güz dönemlerinde sınava başvuran erkek aday sayıları anlamlı bir farklılık göstermektedir.	Kabul
H ₅	Staja giriş sınavının yapıldığı bahar-yaz-güz dönemlerinde sınavda başarılı olma oranı açısından anlamlı bir farklılık vardır.	Ret

H₁ hipotezi kapsamında bir işverene bağlı olarak faaliyet gösteren meslek mensuplarının sayısı ile serbest şekilde çalışan meslek mensuplarının sayıları arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. Meslek mensuplarının çoğunlukla SMMM unvanıyla faaliyet göstermesinin sebebinin bir işverene bağlı kalmak istememeleri olduğu söylenebilir. Ayrıca mevcut meslek mensubu sayısı dikkate alındığında bir meslek mensubunu istihdam edebilecek şirket sayısının yetersiz olduğu da görülecektir. Buna karşılık meslek mensubunun tahsilat ile ilgili ve meslek mensuplarının belirlenenden farklı ücret alması gibi sorunlar yaşaması nedeniyle bağımlı çalışma eğilimi içerisine girdikleri söylenebilir.

H₂ hipotezi kapsamında cinsiyete göre stajyer sayısındaki değişim incelendiğinde kadın stajyer sayısının erkek stajyer sayısını 2018 yılından sonra geçtiği görülmüştür. Dolayısıyla kadınların muhasebe mesleğinde daha fazla alanda kendilerini göstereceği söylenebilir. Ancak bu iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık belirlenememiştir.

H₃ ve H₄ hipotezleri kapsamında staja giriş sınavına katılanların sayısında sınav dönemleri itibariyle farklılık olup olmadığı incelenmiş olup sınava katılan kadın sayısının bahar dönemi ile yaz dönemi arasında anlamlı bir farklılık gösterdiği, erkek sayılarının ise yaz dönemi ile güz dönemi arasında anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Dolayısıyla bu iki hipotez bir arada değerlendirildiğinde sınav dönemleri itibariyle başvuran kadın ve erkek sayılarının dönemsel olarak birbirinden ayrıştığı görülmektedir.

H₅ hipotezi kapsamında staja giriş sınavındaki başarı oranlarının sınav dönemleri açısından incelenmesi sonucunda ise sınavda başarılı olanlarla ilgili olarak sınav dönemi açısından anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Dolayısıyla bahar, yaz ve güz döneminde sınavda elde edilen başarı farklılık göstermemektedir.

Literatür incelemesi sonucunda ulaşılan çalışmaların daha çok stajyer sorunları, stajyerlerin sınava bakışı ve öğrenim sürecinde aldıkları eğitimin sınav başarısına katkısı ekseninde oluşturulduğu görülmüş olup, bu çalışmayla benzerlik gösteren bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurma noktasında katkısı olacaktır. Bundan sonraki çalışmalarda ise diğer illerle veya Türkiye geneli ile Antalya ilindeki sonuçlar karşılaştırılarak farklılıklar ortaya koyulabilir.

Yazar Katkısı

Çalışmanın bütün aşamaları Harun ÖĞÜNÇ tarafından yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek

Yazar bu çalışma için herhangi bir kurumdan destek almamıştır.

Kaynakça

- Apalı, A. (2018). Muhasebe meslek mensupları açısından stajyer meslek mensuplarının yeterliliklerinin araştırılması: Burdur ili örneği, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11(3), 283-306.
- Demir, M. & İtik, Ü. M. (2021). Serbest Muhasebeci mali müşavirlik mesleğinde, staja giriş ve yeterlilik sınavlarına yönelik değerlendirme: Sivas ilinde bir araştırma, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1), 91-112.
- Demirci, Ş. D., Kıymaz, M. & Ağsakal, A. (2015). Yükseköğretimde verilen muhasebe eğitiminin muhasebe mesleğine giriş sınavlarına katkısı: devlet üniversiteleri işletme ve muhasebe bölümleri üzerine bir araştırma, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 6(13), 264-280.
- Erdemir, N. K. & Kazak, M. (2021). Muhasebe meslek mensuplarının haksız rekabet algıları üzerine karaman ilinde bir araştırma, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (45), 363-376.
- Gürdal, K. & Doğan, M. (2014). Muhasebe stajyerlerinin profili üzerine bir araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (41), 1-17.
- <http://www.asmo.org.tr/tablolara/faaliyet/2009/uyeistatistikbilgiler.pdf>, Erişim: 02.05.2021
- <http://www.asmo.org.tr/tablolara/faaliyet/2009/stajyeristatistik.pdf>, Erişim: 02.05.2021
- Kaplanoğlu, E. (2014). Muhasebe stajyerlerinin meslek mensuplarından ve meslek örgütlerinden beklentileri: Manisa ili araştırması, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(4), 265-284.
- Karabayır, M. E., Öztürk, S. & Ertugay, E. (2019). Muhasebe meslek mensubu adaylarının UFRS farkındalığı, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (57), 221-236.
- Karakaya, G. & Biçer, A. A. (2020). Muhasebe meslek mensuplarının haksız rekabet algılarının analitik hiyerarşi süreci yöntemi ile değerlendirilmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 1149-1158.
- Kızıl, C., Aslan, T. & Kızay, Ö. (2018). Muhasebe meslek mensuplarının sorunları ve ilgili çözüm önerileri: Kocaeli örneği, *İda Academia Muhasebe ve Maliye Dergisi*, 2(1), 23-37.
- Mert, H., Başkaya, A.V., Koç, F. & Topluk, B. (2020). Lisans düzeyinde muhasebe eğitiminin yeterliliğine yönelik meslek adayları üzerinde bir araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (60), 251-274.
- Özdemir, M. (2019). Muhasebe meslek adaylarının (stajyerlerinin) sorunları ve beklentileri: Giresun özelinde bir araştırma, *KSBD*, 11(21), s. 377-390.
- TESMER Yönerge, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Temel Eğitim ve Staj Merkezi ile Temel Eğitim ve Staj Merkezi Şubelerinin Kuruluş, Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönerge, Resmi Gazete Sayı: 28803, Tarih: 26.10.2013, http://www.tesmer.org.tr/files/www/post/164/kurulus_yonergesi_26_07_2014_tarihli_rg_ile_duzenlenmis_sekli.pdf_hmSJ1Uc3.pdf, Erişim Tarihi: 29.05.2021.
- Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik Staj Yönetmeliği, Resmi Gazete No: 23089, Tarih: 23.08.1997, https://www.turmobil.org.tr/Arsiv/FCKEditor/userfiles/file/YONETMELIKLER-4ADET_ISLENMIS_16_5_2015/STAJ_YONET_ISLENMIS_HALI_18_05_2015.pdf, Erişim Tarihi: 29.05.2021.

- Staj ve Sınavlara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki Uygulama Yönergesi (2021), http://www.tesmer.org.tr/files/www/post/164/TESMER%20Staj%20ve%20S%C4%B1navlara%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20Uygulama%20Y%C3%B6nergesi%202021.pdf_bZPX01Vs.pdf, Erişim: 29.05.2021.
- Şahin, Ş. & Akın, O. (2018). Muhasebe meslek mensuplarının ve muhasebe dersi alan öğrencilerin ahlaki gelişim ve etik ile ilgili tutumlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 397-420.
- Tuğay O. & Tekşen, Ö. (2014). Muhasebe meslek mensuplarının sorunları: Burdur ilinde bir araştırma, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 223-232.
- Uzay, Ş. (2005). Muhasebe meslek stajyerlerinin sorunları ve beklentileri: bir araştırma, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (25), 70-78.
- Ünal Uyar, G.F. (2016). Serbest muhasebeci mali müşavirlik stajyerlerinin, staja giriş sınavı ve staj dönemini değerlendirmeleri, *IMUCO – April 21-22, 2016 Antalya, TURKEY*, 673-683.
- Yazarkan, H. & Yılmaz, Z. (2016). Muhasebe stajyerlerinin staj eğitiminde karşılaştıkları sorunlar ve beklentileri: TR90 bölgesinde bir uygulama, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(2), 285-302.

Özgeçmiş

Harun ÖĞÜNÇ (Dr. Öğr. Üyesi), Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İİBF İşletme bölümünden mezun olmuş, yüksek lisans eğitimini Süleyman Demirel Üniversitesi'nde İşletme ABD'de, doktora eğitimini ise 2017 yılında Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'nde İşletme ABD'de tamamlamış olup aynı üniversitede Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Yazarın çeşitli dergilerde muhasebe üzerine yayınları bulunmaktadır.